

УДК 347.454

Ганна Ярега,студентка юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА АВТОРІВ

У статті з'ясовано поняття та ознаки особистих немайнових прав авторів, їх види та можливі порушення, проаналізовано судову практику та запропоновано деякі положення, спрямовані на вдосконалення законодавства та правозастосовної практики.

Ключові слова: «право інтелектуальної власності», «авторське право», «права авторів», «особисті немайнові права авторів».

Постановка проблеми: В умовах сучасного розвитку людства культура, науково-технічний прогрес, добробут суспільства залежать від результатів творчої діяльності людини. Творчість виступає основною рушійною силою цивілізації. Саме у творчості автор має можливість проявити свою індивідуальність та креативність. Охорона авторських прав – це пріоритетне завдання держави. На особливу увагу заслуговує дослідження особистих немайнових прав авторів, які забезпечують творцеві вигоди нееконімічного характеру. Одним із найголовніших способів охорони основних особистих немайнових авторських прав є їх законодавче закріплення та законодавче визначення цивільно-правових способів їх захисту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці особистих немайнових прав автора присвячено монографію «Особисті немайнові права інтелектуальної власності творців» за загальною редакцією Володимира Васильовича Луця, наукові праці Руслана Олексійовича Стефанчука, Романа Богдановича Шишки, Олександри Степанівни Яворської, Ігоря Євгеновича Якубівського, Анни Сергіївни Штефан, Катерини Олександрівни Афанасьєвої та інших.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити поняття та ознаки особистих немайнових прав авторів, визначити види особистих немайнових прав авторів; охарактеризувати порушення особистих немайнових прав авторів та сформулювати пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання особистих немайнових авторських прав.

Виклад основного матеріалу. Особисті немайнові права інтелектуальної власності належать до категорії особистих немайнових прав фізичної особи, що забезпечують її соціальне буття (глава 22 ЦК України) [2]. Тому доцільно з'ясувати ознаки особистих немайнових прав авторів, які характерні загалом для особистих немайнових прав фізичних осіб, та визначити їх особливості.

Ознаками особистих немайнових прав авторів, враховуючи правову природу особистих немайнових прав фізичних осіб, є:

1) Особистий характер прав. Особисті немайнові права інтелектуальної власності тісно пов'язані з фізичною особою (ч. 3 ст. 269 ЦК

України). Особисті немайнові права інтелектуальної власності належать творцеві об'єкта права інтелектуальної власності. Відповідно до ч. 1 ст. 438 ЦК України, особисті немайнові права належать автору.

За загальним правилом, фізична особа не може відмовитися від особистих немайнових прав, а також не може бути позбавлена цих прав (ч. 3 ст. 269 ЦК України). Однак наявність особистих немайнових прав інтелектуальної власності може бути безпосередньо пов'язана з фізичним існуванням матеріалізованого об'єкта. Питання про знищення твору виникає у разі неможливості реставрації твору, неможливості зміни його місцезнаходження (розташування), небезпеки для оточення, необхідності демонтажу тощо. Автор, оскільки він є власником даного об'єкта, вправі ним розпорядитися, зокрема його знищити. У цьому разі автор відмовляється і від особистих немайнових прав. Науковець Г. В. Чурпіта пропонує законодавчо заборонити знищувати твір усім, окрім автора [3, с. 10]. Коли автора немає в живих, відповідне рішення щодо цінних для суспільства творів має прийматися компетентним державним органом із попередженням спадкоємців.

Чинним законодавством передбачені лише обов'язки для власника матеріального об'єкта, в якому втілено оригінал твору образотворчого мистецтва чи архітектури. Відповідно до ч. 2 ст. 12 ЗУ «Про авторське право і суміжні права» [4], власникові матеріального об'єкта, в якому втілено оригінал твору образотворчого мистецтва чи архітектури, не дозволяється руйнувати цей об'єкт без попереднього пропонування його авторів твору за ціну, що не перевищує вартості матеріалів, витрачених на його створення. Якщо збереження об'єкта, в якому втілено оригінал твору, є неможливим, власник матеріального об'єкта, в якому виражено оригінал твору, повинен дозволити авторів зробити копію твору у відповідній формі, а якщо це стосується архітектурної споруди – фотографії твору.

Особисті немайнові права часто характеризуються як невідчужувані. У ч. 2 ст. 14 ЗУ «Про авторське право і суміжні права» вказано, що особисті немайнові права автора не можуть бути передані (відчужені) іншим особам.

Питання невідчужуваності особистих немайнових прав інтелектуальної власності є

дискусійним у науці права. У науковій літературі обґрунтовується думка про необхідність розмежувати особисті немайнові права та немайнові права інтелектуальної власності. До особистих немайнових прав творців доцільно віднести лише ті права, які за жодних умов не можуть відчужуватись, оскільки це призвело б до розірвання зв'язку між автором і створеним ним об'єктом, а саме: права визнаватися творцем та права на ім'я. Інші немайнові права інтелектуальної власності, безперечно, також належать творцям, але з їхньої волі за договорами такі права могли б відчужуватись або у випадках, передбачених законом, належати іншим особам. Прикладом немайнового права творця є право на державну реєстрацію твору, право на недоторканність твору [5, с.24].

У ч. 4 ст. 423 ЦК України передбачено, що особисті немайнові права інтелектуальної власності не можуть відчужуватися (передаватися), за винятками, встановленими законом. Відповідно до ч. 2 ст. 439 ЦК України, у разі смерті автора недоторканність твору охороняється особою, уповноваженою на це автором. За відсутності такого уповноваження недоторканність твору охороняється спадкоємцями автора, а також іншими заінтересованими особами. Отже, перехід до спадкоємців права на недоторканність твору і є згадуваним винятком із положення ч. 4 ст. 423 ЦК України.

2) Немайновий характер прав. Особисті немайнові права фізичної особи не мають економічного змісту (ч. 2 ст. 269 ЦК України). Відсутність економічного змісту особистих немайнових прав інтелектуальної власності означає, що здійснення цих прав не передбачає майнового задоволення з боку інших осіб, їх неможливо оцінити. Зі зростанням значення інтелектуальної власності у суспільстві відбувається своєрідна зміна погляду щодо повної відсутності економічного змісту особистих немайнових прав інтелектуальної власності [5, с. 20]. Проте основним є те, що творець отримує вигоди нееконічного характеру, реалізуючи себе у творчій праці, та здобуває певний соціальний статус завдяки результатам творчості. Таким чином він виявляє свою індивідуальність.

3) Особисті немайнові права автора не залежать від майнових прав. Тому в разі передання виключних майнових прав на твір особисті немайнові права належать автору твору (крім випадків, встановлених ст. 423 ЦК України, окрім права на недоторканність твору – стаття 439 ЦК України) (п. 21 Постанови Пленуму ВС України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав») [6]. Відповідно до ч. 1 ст. 6 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів [7], незалежно від майнових прав автора і навіть після відступлення цих прав, він має право вимагати визнання свого авторства на твір і протидіяти будь-якому перекуренню, спотворенню чи іншій зміні цього твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, здатному завдати шкоди честі або репутації автора.

4) Абсолютний характер особистих немайнових прав. Це означає, що уповноваженій особі протистоїть невизначене коло осіб, що зобов'язані утримуватись від порушень цих прав. Наприклад, реалізуючи право на ім'я, автор вказує на творі своє ім'я (псевдонім), вимагає від усіх користувачів вказувати його ім'я (псевдонім) у разі використання твору, захищає це право у разі перекуренню імені (псевдоніму) чи іншого спотворення або відсутності вказівки імені (псевдоніму) під час використання твору.

Особисті немайнові права авторів характеризуються низкою особливостей:

1) об'єктом прав виступають результати творчої діяльності. Об'єктом авторських прав, зокрема особистих немайнових авторських прав, є твір. Слід виділити дві ознаки твору.

По-перше, твір – це результат творчої діяльності людини. У доктрині авторського права однією з ознак твору є творчий характер. При цьому поняття “інтелектуальна діяльність” є ширшим, ніж поняття “творча діяльність”, тобто не будь-яка інтелектуальна діяльність є творчою. Наприклад, праця редактора є інтелектуальною, але не творчою, і, як наслідок, останній не стає співавтором твору [8, с. 210]. Творча діяльність людини передбачає відображення дійсності через власне сприйняття, оригінальну інтерпретацію. Тому в авторському праві під оригінальністю (новизною) слід розуміти творчу працю конкретного автора.

По-друге, об'єктивна форма вираження твору. Під об'єктивною формою вираження твору слід розуміти форму, яка дозволяє іншим особам (крім автора) ознайомитися з твором. Спосіб чи форма вираження можуть бути різними: усний вираз (оскільки про усну форму буквально йтися не може, адже «форма» уже передбачає об'єктивний вираз, об'єктивність), письмова форма (малюнок, ноти, текст), об'ємне зображення (скульптура) [9, с. 121]. У ч. 3 ст. 9 ЗУ «Про авторське право і суміжні права» зазначено, що правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі. Отже, об'єкт особистих немайнових прав авторів – це об'єктивна форма вираження оригінального результату творчої діяльності людини (твору).

2) суб'єкти особистих немайнових авторських прав. Ці права належать не всім фізичним особам, на відміну від загальних особистих немайнових прав, а лише тим, які є творцями об'єктів інтелектуальної власності, зокрема авторами творів. Автор – фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір (ст. 1 ЗУ «Про авторське право і суміжні права»). Автором може бути малолітня, неповнолітня особа, фізична особа, цивільно дієздатність яких обмежена, та недієздатна особа.

3) момент виникнення особистих немайнових прав. Особисті немайнові права належать кожній фізичній особі від народження або за законом (ч. 1 ст. 269 ЦК України). Момент виникнення особистих немайнових прав

інтелектуальної власності пов'язується зі створенням об'єкта інтелектуальної власності чи іншим юридичним фактом щодо цього об'єкта. Відповідно до ч. 2 ст. 11 ЗУ «Про авторське право і суміжні права», авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей.

4) момент припинення особистих немайнових прав. Особистими немайними правами фізична особа володіє довічно (ч. 4 ст. 269 ЦК України). Відповідно до ч. 1 ст. 425 ЦК України особисті немайнові права інтелектуальної власності є чинними безстроково, якщо інше не встановлено законом. Отже, дані права не припиняються зі смертю людини і цим відрізняються від інших особистих немайнових прав фізичної особи [5, с. 18-19]. Таким чином, законодавець передбачив можливість існування права без суб'єкта. В юридичній літературі запропоновано дані права називати фантомними [10, с. 334], постнативними [11, с. 97] правами, які існують самостійно, без їх суб'єкта. Однак уведення даних термінів не вирішує проблеми існування та реалізації особистих немайнових прав після смерті творця.

Деякі науковці вважають, що особисті немайнові права неможливо реалізувати після смерті творця через відсутність єдиного суб'єкта, який наділений правом реалізації особистих немайнових прав інтелектуальної власності. Наприклад, О. П. Сергеев дотримується погляду про неможливість існування безсуб'єктного права [12, с. 505]. Зокрема, він вважає, що після смерті автора охороняється не право авторства, а авторство як суспільно значимий інтерес [12, с. 201]. Існує також третя позиція про те, що окремі особисті немайнові права авторів можуть існувати після смерті творця. Зокрема, О. М. Мельник вказує на можливість переходу окремих особистих немайнових прав у спадщину: права одержання правоохоронного документа [13, с. 92]. Цим дослідник визнає, що особисті немайнові права інтелектуальної власності існують і після смерті творця, що є необхідністю у їх реалізації.

У ч. 2 ст. 439 ЦК України передбачено, що у разі смерті автора недоторканність твору охороняється особою, уповноваженою на це автором. За відсутності такого уповноваження недоторканність твору охороняється спадкоємцями автора, а також іншими заінтересованими особами. Слід підкреслити, що особисті немайнові права не входять до складу спадщини (ч. 1 ст. 1219 ЦК України). Проблема полягає в тому, що після смерті творця спадкоємці не лише захищають особисті немайнові права творців, а й виходять за межі захисту і навіть реалізують у певній частині окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності, можливо, навіть усупереч волі покійного [5, с. 37]. Спадкоємці оприлюднюють твори померлого автора, вказують ім'я творця або псевдонім (згідно з волею померлого) під час публікації чи оприлюднення, реєструють створені ним об'єкти інтелектуальної

власності, надають дозвіл на зміну форми твору, якщо немає вказаних заперечень творця, визначають подальшу долю об'єктів – знищити їх чи залишити, враховуючи волю творця (або і не враховуючи, на жаль). Але в будь-якому разі спадкоємці повинні реалізовувати особисті немайнові права творця, узгоджуючи власні дії з волею творця, висловленою ним прижиттєво стосовно об'єкта права інтелектуальної власності. **Доцільно законодавчо закріпити це положення**, що надало б можливості захищати інтереси творця після його смерті зацікавленим особам.

Враховуючи вищевказані ознаки особистих немайнових прав автора, можна запропонувати **авторське визначення**. Особисті немайнові права автора – це суб'єктивні права авторів, які мають особистий, немайновий, абсолютний, безстроковий характер та виникають з моменту вираження в об'єктивній формі оригінального результату творчої діяльності людини (твору).

Аналізуючи законодавчі положення ст. 438 ЦК України та ст. 14 ЗУ «Про авторське право і суміжні права», можна виокремити такі види особистих немайнових прав автора:

- право на визнання авторства;
- право автора на ім'я, яке може бути реалізоване шляхом зазначення імені або заборони зазначення імені у зв'язку з використанням твору; обранням псевдоніму у зв'язку з використанням твору;
- право на недоторканність твору.

У спеціальних нормативних актах, які регулюють окремі об'єкти авторського права, передбачені інші особисті немайнові права автора, наприклад, право доступу до твору, яке передбачене у ст. 26 ЗУ «Про авторське право і суміжні права». Ст. 31 ЗУ «Про архітектурну діяльність» присвячена особистим немайними правам автора (співавторів) об'єкта архітектури, ст. 11 даного Закону додатково ще передбачає право на авторський нагляд [14].

Розглянемо детальніше окремі особисті немайнові права авторів.

1) Право на визнання авторства. Першість даного права в системі авторських прав зумовлена тим, що решта авторських прав на твір, як майнових, так і особистих немайнових, надаються особі лише внаслідок визнання її автором даного твору та є похідними від нього. Право авторства – це юридично забезпечена можливість особи вважати себе автором твору та можливість вимагати визнання цього факту від інших осіб [12, с. 200]. Відповідно, позитивний аспект права на авторство полягає у вимозі автора визнавати його творцем та вказувати його як творця у всіх можливих випадках під час використання об'єкта права інтелектуальної власності. Негативний – у забороні всім іншим особам привласнювати авторство на створений об'єкт [5, с. 87].

Відповідно до ч. 1 ст. 435 ЦК України, за відсутності доказів іншого автором твору вважається фізична особа, зазначена звичайним способом як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства). Як зазначає О. С. Яворська, презумпція авторства спрацьо-

вує, якщо твір існує в будь-якій об'єктивній (матеріалізованій) формі. Оскільки об'єктами авторського права є виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори (п. 2 ч. 1 ст. 8 Закону), то, спираючись на презумпцію авторства, автором усних творів, за відсутності доказів іншого, мала б визнаватися особа, яка їх проголошує. Реалії життя нерідко свідчать, що на творах, які виходять у світ, зазначена інша особа, ніж та, яка його створила власною творчою працею. У такому разі справжній автор повинен доводити своє авторство у судовому порядку. Проте здебільшого, з огляду на презумпцію добросовісності учасників суспільних відносин, презумпція авторства спрацьовує на користь справжнього автора [15, с. 101].

2) Право автора на ім'я. З правом на визнання авторства пов'язане право автора на ім'я, без якого неможливо ідентифікувати особу автора [5, с. 33]. Право автора на ім'я дає можливість автору сповістити про те, що саме він як конкретна особа є творцем даного твору, або приховати цей факт від суспільства.

Право автора на ім'я може бути реалізоване шляхом:

Зазначення імені фізичної особи, яка є автором твору. Згідно зі ст. 1 ЗУ «Про авторське право і суміжні права», ім'я автора – це сукупність слів чи знаків, що ідентифікують автора: прізвище та ім'я автора; прізвище, ім'я та по батькові автора; ініціали автора; псевдонім автора; прийнятий автором знак (сукупність знаків) тощо. У разі перекладу твору іноземною мовою з автором повинно бути погоджено транслітеральний запис його імені мовою, якою здійснено переклад твору [16, с. 489-490].

Обрання автором твору псевдоніму (вигаданого імені). Псевдонімом може бути будь-яке слово, яким бажає себе іменувати автор. Саме слово «псевдонім» грецького походження і у перекладі означає «той, хто носить вигадане ім'я». Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про авторське право і суміжні права», псевдонім – вигадане ім'я, вибране автором для позначення свого авторства. Мета використання псевдоніму – приховати справжнє ім'я творця. Мотиви такого приховування можуть бути різні і для права жодного значення не мають. Наприклад, бажання виступати під псевдонімом може бути зумовлене невпевненістю авторів, які лише починають свою творчу діяльність; немилозвучністю справжнього імені, оскільки для автора важливо, щоб його ім'я легко і правильно вимовлялося, тощо [5, с. 114].

Призначення псевдоніму – індивідуалізація особи творця. Але на практиці бувають досить складні випадки, коли одна особа вибирає своїм псевдонімом ім'я іншої особи, яка також публікується, але під своїм іменем. Або ж дві особи вибирають один і той самий псевдонім. Тоді критика чи негативні відгуки, адресовані особі під псевдонімом, можуть бути приписані іншій особі – не автору. Це може зашкодити діловій репутації творця, якщо обидві особи працюють в одній і тій самій сфері науки, літератури чи мистецтва. Окрім того, їх важко і розрізнити, що особливо негативно впливає на становлення

початківців, у яких ще не сформувався власний виразний стиль, образи, особливий набір художніх, літературних засобів зображення і т.п., завдяки яким теж можна ідентифікувати роботи конкретного автора. Право ніяк не врегулює такі ситуації і не закріплює вимог щодо вибору псевдоніма.

Вважаю, що доцільно передбачити на законодавчому рівні вимогу, згідно з якою псевдонім не повинен збігатися з офіційним ім'ям третьої особи, якщо ця особа займатиметься тим же видом діяльності, що і носій псевдоніма. Слід також зауважити, що, відповідно до ст. 13 ЦК України, здійснюючи свої права, особа зобов'язана утримуватися від дій, які б могли порушувати права інших осіб. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. Здійснюючи цивільні права, особа повинна додержуватися моральних засад суспільства. Дотримуватися норм моралі, вибираючи псевдонім, спонукає також ЗУ «Про захист суспільної моралі» [17, с. 83-84; 18].

Відповідно до ч. 4 ст. 11 ЗУ «Про авторське право і суміжні права», якщо твір опубліковано під псевдонімом (за винятком випадку, коли псевдонім однозначно ідентифікує автора), видавець твору (його ім'я чи назва мають бути зазначені на творі) вважається представником автора і має право захищати права останнього. Це положення діє до того часу, поки автор твору не розкриє своє ім'я і не заявить про своє авторство.

Заборони згадування свого імені, якщо автор твору бажає залишитись анонімним. Дане право реалізується шляхом відсутності інформації про ім'я автора. Однак є випадки, коли автор зазначає лише неповне прізвище або ініціали [5, с. 117]. Таке зазначення автором твору свідчить також про його небажання вказувати справжнє своє ім'я. Причини приховання автором імені можуть бути різними. Наприклад, публікують анонімні статті у пресі. Як правило, зі змісту статей стає зрозуміло, чому автори відмовляються підписатися. В анонімних матеріалах розповідаються історії з особистого життя людей, критикуються діяльність органів влади та місцевого самоврядування, повідомляється про порушення прав людини посадовими особами і т.п. Не потрібно забороняти анонімні публікації у пресі, оскільки це позбавить частину людей права заявити про порушення їхніх прав або можливості знайти вихід зі складної життєвої ситуації.

Відповідно до ч. 4 ст. 11 ЗУ «Про авторське право і суміжні права», якщо твір опубліковано анонімно, видавець твору (його ім'я чи назва мають бути зазначені на творі) вважається представником автора і має право захищати права останнього. Це положення діє до того часу, поки автор твору не розкриє своє ім'я і не заявить про своє авторство.

3) Право на недоторканність твору. Відповідно до ч. 1 ст. 438 ЦК України, автору належить право на недоторканність твору. У ст. 439 ЦК України, присвяченій забезпеченню недоторканності твору, передбачено, що

автор має право протидіяти будь-якому пере-
крученню, спотворенню або іншій зміні твору
чи будь-якому іншому посяганню на твір, що
може зашкодити честі та репутації автора, а
також супроводженню твору без згоди автора
ілюстраціями, передмовами, післямовами, ко-
ментарями тощо. У ст. 14 ЗУ «Про авторське
право і суміжні права» передбачене право ви-
магати збереження цілісності твору і протиді-
яти будь-якому перекрученню, спотворенню
чи іншій зміні твору або будь-якому іншому
посяганню на твір, що може зашкодити честі і
репутації автора.

Отже, у ЦК України передбачене право
автора на недоторканність твору. ЗУ «Про
авторське право і суміжні права» закріплює
право на цілісність твору. Терміни «цілісність»,
«недоторканність» не тотожні за змістом. Ці-
лісність твору означає внутрішню єдність,
пов'язаність усіх частин, єдине ціле. Недотор-
канність твору вказує на заборону внесення
змін. Тому більш вдалим є використання по-
няття «право на недоторканність твору».

Слід зауважити, що дискусійною є позиція
законодавця про те, що правопорушенням є
лише така зміна чи посягання на твір, які мо-
жуть зашкодити честі та репутації автора. Зо-
крема, М. М. Малєйна висловлює думку, що
автор має право вимагати заборони вносити
зміни у будь-які частини твору незалежно від
характеру і достоїнств змін, навіть якщо за оцін-
кою професіоналів такі зміни знаходяться на
вищому рівні, ніж сам твір, і покращують твір
та позитивно впливають на репутацію автора
[19, с. 215]. Дослідник К. Афанасьєва зазначає,
що не завжди порушення цілісності аудіовізу-
ального твору завдає шкоди честі і репутації
автора. Як приклад вона наводить рекламні
вставки, що самі по собі загрози честі і репу-
тації автора не створюють. Проте, перериваючи
фільм на найбільш цікавому або психологічно
напруженому моменті, вони змінюють сприй-
няття фільму в цілому, спотворюють задум
автора, переміщуючи емоційні моменти, чим
порушують цілісність твору [20, с. 18-21].

Відповідно до ст. 50 ЗУ «Про авторське
право і суміжні права» порушенням авторських
прав, що дає підстави для судового захисту, є
вчинення особою будь-яких дій, які порушують
особисті немайнові права суб'єктів авторського
права, визначені у ст. 38 цього Закону. Проана-
лізуємо приклади порушення особистих немай-
нових прав із судової практики:

- Порушення права на визнання авторства.

Позивачі звернулися до суду із позовом про по-
рушення авторських прав, оскільки у номері
газети «Рідна Дарниця» відповідач по справі,
засновник і видавець зазначеного вище друко-
ваного ЗМІ, розмістив на сторінці редакційну
статтю, проілюстровану художнім твором об-
разотворчого мистецтва – карикатурою. По-
зивачі заявляють про те, що авторські права на
художній твір образотворчого мистецтва на-
лежить саме їм, а належними доказами цього
твердження є оригінал карикатури (художньо-
го твору образотворчого мистецтва); автор-
ський договір від 01.03.2005; роздруковка із

сайту «caricature. Ru»; тижневик «2000». Отже,
відповідач використав карикатуру без згоди по-
зивачів, без укладання договору, без зазначення
імені авторів та без виплати авторської винаго-
роди. Суд вирішив задовольнити позов [21].

- **Порушення права автора на ім'я.** Позивач
звернувся до суду з позовом про порушення
авторських прав, вказавши, що в газеті «Пере-
яславська Рада», засновником якої є Переяс-
лав-Хмельницька міська рада, була опублікова-
на стаття з використанням псевдоніму. У статті
наводилась інформація про намір деяких міс-
цевих депутатів незаконно отримати землю в
межах міста, названі їх імена, прізвища та пар-
тійна приналежність. На запит депутатів редак-
тор газети, яка погодилась опублікувати статтю
під псевдонімом, без згоди автора розкрила та-
ємницю псевдоніму, чим порушила його автор-
ське право. Зазначене стало підставою для іні-
ціювання заінтересованими депутатами зняття
позивача з посади секретаря міської ради. Крім
того, йому завдано моральну шкоду, оскільки
він страждав, виникла напруженість у стосун-
ках із рідними, погіршився стан здоров'я, він
змушений був пройти курс лікування. Суд ви-
рішив задовольнити позов [22].

- **Порушення права на недоторканість тво-
ру.** Позивач звернувся до суду з позовом до
ТОВ «Міжнародна комерційна телерадіоком-
панія» (ICTV) щодо захисту своїх майнових
і немайнових авторських прав на аудіовізу-
альний твір та стягнення з відповідача на його
користь певної суми компенсації за порушення
авторського права. На обґрунтування своїх ви-
мог позивач посилається на те, що він є автором
твору, який створив власною творчою працею
влітку 2011 року та розмістив його в мережі
Інтернет. Водночас без його згоди фрагмен-
ти аудіовізуального твору були відтворені та
включені в телесюжет «Хто з ким гратиме на
«Євро-2012»? Жеребкування в Києві», який був
продемонстрований на телеканалі ICTV в про-
грамі «Факти тижня з Оксаною Соколовою»,
а також розміщений на веб-сайті відповідача
faktu-week.icv.ua. Крім того, були порушені
немайнові права автора шляхом видалення з
використаних фрагментів твору: напису елек-
тронної поштової адреси з ім'ям позивача, а
також озвучення фрагментів твору текстом, що
шкодить честі і репутації автора. Суд задоволь-
нив позов [23].

Окремим видом порушення авторських
прав, зокрема особистих немайнових автор-
ських прав, є плагіат. **Плагіат** – оприлюднення
(опублікування), повністю або частково, чу-
жого твору під іменем особи, яка не є автором
цього твору. Проаналізуємо судову справу про
плагіат. Позивач звернувся до суду із позовом
про порушення авторських прав та з вимогою
стягнення певної суми компенсації, обґрунто-
вуючи вимоги тим, що відповідач у науковій
праці «Партизансько-повстанський рух на Ба-
штанщині проти німецьких окупантів: 1918 і
1942-1943 рр.», що було видано в 2004 році у
восьмому випуску збірника наукових статей Ін-
ституту Історії України НАНУ «Сторінки во-
єнної історії», використав фрагменти з розділу

«На бій піднялись месники Баштанки» книги позивача «Партизанський і підпільний рух на території Миколаївщини (1941-1944 рр.)», не отримавши відповідного дозволу, що підтримує авторитет позивача як відомого вченого та науковця, ставить під сумнів його творчу працю та ділову репутацію. Відповідач заперечував проти задоволення позовних вимог з підстав недоведеності наявності плагіату, оскільки обидві наукові праці були написані на підставі архівних документів, а саме «Звіту обкому КП(б) У про підпільний та партизанський рух на території Миколаївської області за період серпня 1941 – березня 1944 років». Позивач же зазначив, що порушення авторського права підтверджується порівняльною таблицею фрагментів книги позивача та наукової праці відповідача, а також висновками відповідної судової експертизи у сфері інтелектуальної власності. Таким чином, авторські права позивача порушені відповідачем. Суд вирішив задовольнити позов [24].

Для встановлення факту порушення авторських та суміжних прав велике значення має судова експертиза. Відповідно до п. 1.3. Постанови Вишого господарського суду України від 23.03.2012 «Про деякі питання практики призначення судових експертиз у справах зі спорів, пов'язаних із захистом права інтелектуальної власності» [25], судова експертиза повинна призначатися тільки для встановлення фактичних даних, що входять до предмета доказування у справі і не може стосуватися тлумачення і застосування правових норм. Отже, господарські суди не повинні порушувати перед судовим експертом питання суто правового характеру, які мають вирішуватися самим судом. У п. 2 Постанови вказано, що прикладом призначення судових експертиз є експертиза з питання про те, чи використано чужий твір без згоди автора (чи іншої особи, яка має авторське право), зокрема, у формі плагіату. Слід звернути увагу також на п. 1.4 Постанови, згідно з яким з урахуванням конкретних обставин справи та у разі, коли знань судді досить для з'ясування обставин справи, пов'язаної із захистом прав інтелектуальної власності, можливе вирішення суддею (суддями) питань, які виникають у розгляді справи, з позицій споживача без призначення судової експертизи.

Варто також звернути увагу на поширене явище – запозичення ідеї автора і відображення її у своєму творі. Запозичення ідеї твору в літературі не є плагіатом [26, с. 204]. Значна частина літератури будується на запозиченні: дві тисячі років існує традиція авторського трактування біблійної літератури або грецьких міфів. ЗУ «Про авторське право і суміжні права» охороняє не ідеї, а конкретну форму їх виразу – тобто те, яким чином, за допомогою яких образів і якою мовою переказаний сюжет. Запозичення теми, сюжету або наукових ідей, що становлять його зміст, без запозичення форми їх виразу не вважається плагіатом.

Оскільки авторська охорона надається тільки формі вираження твору, для підтвердження факту плагіату необхідно встановити, чи належить об'єкт запозичення до категорії форми, чи

використані лише елементи змісту. До основних елементів змісту належать: ідея, сюжет, тема, конфлікт тощо; до елементів форми – мова, стилістичні звороти та ін. Тому встановлення плагіату видається можливим лише за умов наявності дослівного копіювання авторського тексту чи його певної частини. У разі перефразування з частковою заміною мовних зворотів втрачаються стильові ознаки, що ідентифікують автора. Тож порушник привласнює не форму вираження авторського матеріалу, а його зміст, який авторським правом не охороняється.

Афанасєва Катерина, досліджуючи «правомірні» способи використання авторських текстів, наводить приклад – «перефразування оригінальних текстів». Саме на цій ідеї заснована популярна послуга рерайту – переписування, переробка тексту зі збереженням його змісту, але зміненням форми твору. Чим багатший словниковий запас автора, тим якіснішим вийде рерайтинг вихідних текстів. Виділяють два види рерайту – авторський і технічний. І якщо перший виконує людина – професійний рерайтер, то другий здійснюється за допомогою комп'ютерної програми, що автоматично замінює слова оригінального тексту на синоніми [27, с. 86-91]. **Вважаю**, що з метою недопущення зловживання чужими правами доцільно передбачити у ЗУ «Про авторське право і суміжні права» таке положення: «перефразування оригінальних текстів є плагіатом».

Висновки: 1. Ознаками особистих немайнових прав авторів, враховуючи правову природу особистих немайнових прав фізичних осіб, є: особистий характер прав; немайновий характер прав; особисті немайнові права автора не залежать від майнових прав; абсолютний характер особистих немайнових прав.

2. Особисті немайнові права авторів та суб'єктів суміжних прав характеризуються низкою особливостей:

- об'єктом авторського права (зокрема, особистих немайнових прав) є об'єктивна форма вираження оригінального результату творчої діяльності людини (твору);

- суб'єктом особистих немайнових авторських прав є автор – фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір;

- особисті немайнові права автора виникають внаслідок факту створення твору. Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей;

- особисті немайнові права автора є чинними безстроково.

3. Особисті немайнові права автора – це суб'єктивні права авторів, які мають особистий, немайновий, абсолютний, безстроковий характер та виникають з моменту вираження в об'єктивній формі оригінального результату творчої діяльності людини (твору).

4. Особистими немайновими правами автора є:

- право на визнання авторства;
- право автора на ім'я, яке може бути реалізоване шляхом зазначення імені або заборони

зазначення імені у зв'язку з використанням твору; вибором псевдоніму у зв'язку з використанням твору;

- право на недоторканність твору.

5. Найбільш поширеним видом порушення особистих немайнових прав є плагіат. Плагіат – це оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору. Авторська охорона надається тільки формі вираження твору. До елементів форми можна віднести мову, стилістичні звороти та ін. Тому встановлення плагіату можливе лише за умов дослісного копіювання авторського тексту чи його певної частини. У разі перефразування з частковою заміною мовних зворотів втрачаються стильові ознаки, що ідентифікують автора. Тож порушник привласнює не форму вираження авторського матеріалу, а його зміст, який авторським правом не охороняється. Доцільно передбачити у ЗУ «Про авторське право і суміжні права» положення про те, що перефразування оригінальних текстів є плагіатом.

Отже, особисті немайнові права авторів посідають важливе місце у правовій системі чинного законодавства, а їх правове регулювання потребує вдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
3. Чурпіта Г. Авторське право на твори образотворчого мистецтва : дис. ...канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес сімейне право міжнародне приватне право» / Г. Чурпіта ; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2003. – 20 с.
4. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.
5. Особисті немайнові права інтелектуальної власності творців : монографія / за заг. ред. В. Луця. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. – 256 с.
6. Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/> [09.01.2015].
7. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів. Паризький акт від 24 липня 1971 року Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів // Авторське право і суміжні права. Законодавство та судова практика : зб. нормат. актів. – Київ: Юрінком Інтер, 2003. – 400 с.
8. Якубівський І. Проблеми застосування законодавства у сфері авторського права / І. Якубівський // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XVII регіональної науково-практичної конференції (3-4 лютого 2011 р., м. Львів). – Львів, 2011. – С. 209–210.
9. Інтелектуальне право України / за заг. ред. проф. О. С. Яворської. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2016. – 608.
10. Шишка Р. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект / Р. Шишка. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 386 с.
11. Стефанчук Р. «Посттанативні» особисті немайнові права фізичних осіб / Р. Стефанчук // Вісник Академії правових наук України. – Харків: Право, 2005. – № 1. – С. 97–107.
12. Сергеев А. Право інтелектуальної власності в Російській Федерації : учебник / А. Сергеев. – 2-е из., перероб. и доп. – М.: ТК Велби, 2004. – 752 с.
13. Мельник О. Проблеми охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності в Україні : монографія / О. Мельник. – Х.: Вид-во Нац. ун-ту, 2002. – 360 с.
14. Про архітектурну діяльність : Закон України від 20 травня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 31. – Ст. 246.
15. Яворська О. С. Презумпція авторства та її застосування у судовій практиці / Олександра Степанівна Яворська // Вісник Львівського університету. – 2016. – № 62. – С. 99–106. – (Серія: Юридична).
16. Стефанчук Р. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія / Р. Стефанчук ; відп. ред. Я. М. Шевченко. – К.: КНТ, 2007. – 626 с.
17. Мельник О. Особисті немайнові права на об'єкти інтелектуальної власності / О. Мельник // Право України. – 2001. – № 7. – С. 83–84.
18. Про захист суспільної моралі : Закон України від 20 листопада 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 14. – Ст. 192.
19. Маленина М. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита / М. Маленина. – 2-е издание, исправленное и дополненное. – М.: «МЗ – ПРЕСС», 2001. – 244 с.
20. Афанасьєва К. Авторське право на збереження цілісності аудіовізуальних творів на телебаченні / К. Афанасьєва // Інтелектуальна власність. – 2003. – № 10. – С. 18–21.
21. Рішення Ірпінського міського суду Київської області від 14 серпня 2013 року, судова справа № 367/3046/13-ц // Єдиний державний реєстр судових рішень.
22. Рішення Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 18 листопада 2009 року, судова справа №2-1082 // Єдиний державний реєстр судових рішень.
23. Рішення Голосіївського районного суду м. Києва від 06 червня 2012 року, судова справа № 2601/7669/12. Провадження № 2/2601/2586/12 // Єдиний державний реєстр судових рішень.
24. Рішення Центрального районного суду м. Николаєва від 02 листопада 2012 року, судова справа № 2-1298/11 // Єдиний державний реєстр судових рішень.
25. Про деякі питання практики призначення судових експертиз у справах зі спорів, пов'язаних із захистом права інтелектуальної власності : Постанова Вищого господарського суду України від 23 березня 2012 року // Вісник господарського судочинства. – 2012. – № 3. – С. 29.
26. Бодаренко С. Авторське право і суміжні права : навчальний посібник / С. Бодаренко. – Київ: ІВПЦ, 2004. – 260 с.
27. Афанасьєва К. Явище академічного плагіату: витоки та шляхи боротьби / К. Афанасьєва // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2012. – № 6. – С. 86–91.

В статье выяснено понятие и признаки личных неимущественных прав авторов, их виды и возможные нарушения, проанализированы судебная практика и предложены некоторые положения, направленные на совершенствование законодательства и правоприменительной практики.

Ключевые слова: «право интеллектуальной собственности», «авторское право», «права авторов», «личные неимущественные права авторов».

The article clarifies the concepts and characteristics of personal non-property copyrights, their types and possible violations, analyzes judicial practice, and proposes some provisions aimed at improving legislation and law enforcement practice.

Key words: "intellectual property right", "copyright", "personal non-property rights of copyrights".

